

มานุษยวิทยาที่รู้สึก

ศรยุทธ เอี่ยมเอื้อยุทธ

ภาควิชาสื่อ ศิลปะและการออกแบบสื่อ

คณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

1

ปลายปี 2549 ผมหนึ่งซิมอยู่คนเดียวริมแม่น้ำเจ้าพระยา บริเวณโรงอาหาร

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (ท่าพระจันทร์) ตอนนั้น ผมควรจะอยู่ที่สนาม ควรออยู่ในชุมชน และเก็บข้อมูล มากกว่าจะมานั่งหมอดาลัยตายอยากที่นี่

ใช่...ผมหนีออกมาจากสนามหลังจากลงไปเก็บข้อมูลได้ไม่ถึงหนึ่งเดือน สนามของผมไหนหรือ? ที่นั่นคือ จังหวัดปัตตานี พื้นที่ซึ่งหลายคนในตอนนั้นพากันไปมีส่วนร่วมในการสร้างสันติสุขและแก้ไขความรุนแรง ทว่าบรรยากาศของปัตตานีตอนนั้นต่างออกไปมาก ไม่ค่อยมีนักวิชาการเข้าไปทำงานสนามกันอย่างจริงจัง พวกเขามักใช้โรงแรมเป็นพื้นที่นัดหมายและนัดสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูล มันก็จะมีแต่นักศึกษาป.โทไม่กี่คนที่เข้าไปอยู่ในสนามและเก็บข้อมูลกันอย่างจริงจังและต่อเนื่อง ไม่ไกลจากชุมชนที่ผมเก็บข้อมูล มีร้าน มานิคาม นักศึกษาจากมหาวิทยาลัยเยล สหรัฐอเมริกา กำลังเก็บข้อมูลอยู่ ก่อนหน้าเธอเล็กน้อย ชุมชนแห่งนี้ก็เคยต้อนรับนักศึกษาจากสิงคโปร์คนหนึ่งนานแรมปี พุดง่าย ๆ คือ พวกเราเป็นนักศึกษาป.โท กลุ่มแรก ๆ ที่เข้าไปอยู่กับคนมุสลิมในสามจังหวัดอย่างจริงจัง โดยเฉพาะหลังจากปี 2547 เป็นต้นมา พิเศษมากขึ้นคือ หากไม่นับนักศึกษาคนอื่น ๆ ที่อาศัยเครือข่าย ศาสนา สายสัมพันธ์ทาง

ชาติพันธุ์ และความเป็นคนในพื้นที่ในการเข้าถึงข้อมูลแล้ว ก็มีเพียงผมกับมีร้านเท่านั้นที่จะแปลกแยกไปกว่าคนอื่น ๆ มีร้านเป็นลูกครึ่งอเมริกาและอินเดีย เธอถูกมองว่าเป็นฝรั่งหรือออสเตรีย ในภาษามลายูถิ่น ส่วนผมถูกมองว่าเป็นพวกสีแหรหรือคนไทย ไม่ก็ออสเตรียหรือคนกรุงเทพฯ บางคนก็เรียกผมว่า สีแหร-จีนอ เนื่องจากเห็นผมมีเชื้อสายจีน

ผมกับมีร้านนัดพูดคุยแลกเปลี่ยนข้อมูลและประสบการณ์กันอยู่เป็นระยะ ๆ พวกเรามีประสบการณ์แรกพบสนามคล้าย ๆ กัน เริ่มต้นจากการมองสนามแบบมีกลิ่นอายของความโรแมนติกผสมเอ็กซ์โซติก จากนั้นก็เริ่มงงงวยกับภาษามลายูและชีวิตในแต่ละวันของพวกเขา ต้องมูมานะอดทนต่อการเรียนภาษาและศาสนาอิสลาม การโดนคนในชุมชนมองเป็นคนประหลาดและแปลกแยก พวกเราโดนเรียกในชื่อ ออแซมแปและหรือพวกคนแปลกในภาษามลายูเหมือนกัน ผมเป็นคนไทยพุทธคนเดียวในชุมชน ส่วนกรณีของมีร้าน เธอเป็นผู้หญิงเพียงคนเดียวที่เดินเข้า ๆ ออก ๆ ระหว่างพื้นที่ของความชายและหญิงซึ่งค่อนข้างแยกกันอย่างชัดเจนในชุมชน

การเริ่มต้นชีวิตในสนามเหมือนจะไปด้วยดีในระยะแรก หลายคนชมเชยพวกเราว่าปรับตัวเข้ากับชาวบ้านได้ดี กินง่ายอยู่ง่าย และพยายามทำความเข้าใจหรือมองโลกในแบบที่ชาวบ้านหรือคนในชุมชนมอง ทั้งหมดนี้ เป็นเพราะการถูกรอปรมาทางมานุษยวิทยาที่ค่อนข้างเข้มงวด ผมไม่ได้จะกลายเป็นคนพื้นถิ่นขนาดไหนกันหรอก ก็แค่คิดว่าวัฒนธรรมมันไม่ใช่ความน่าภาคภูมิใจหรือสิ่งที่มีคุณค่าอะไรมากมาย ในทางกลับกันมันสามารถกลายเป็นกรงขังให้กับชีวิตของเรา เป็นฐานอคติสำคัญในการมองโลกเสียอีก ดังนั้น การออกไปมองโลกผ่านดวงตาของคนอื่นบ้าง เรียนรู้วิถีที่ต่างออกไปบ้างก็นับว่าเป็นการปลดพ้นจากการทางวัฒนธรรมของตนเองไปในตัว

ทว่า โลกมันไม่ได้สวยอย่างที่ใจคิด ผมกับมีร้านต่างก็หนีกลับไปตั้งหลักกันพักหนึ่งในที่ ๆ คิดว่าสามารถสร้างความมั่นคงทางจิตใจได้ มีร้านกลับไปอยู่ในภูเขาสักแห่งแถวจังหวัดกระบี่ ส่วนผมเลือกที่จะมากรุงเทพฯ และมานั่งริมแม่น้ำเจ้าพระยา

พวกเรา พบกับเหตุการณ์ความสูญเสียโดยที่ได้แต่ยื่นมองและรับฟังเรื่องราวที่เกิดขึ้น...

ย้อนกลับไปก่อนหน้าเหตุการณ์นั้นราว 2 ชั่วโมงเศษ ผมกำลังว่ายน้ำในบริเวณชายหาด หน้ากำแพงซึ่งปกติมักจะเป็นที่รวมตัวของเด็กๆ ทว่ายามนี้กลับเงียบเหงาผิดปกติ มีเพียงคนหาปลาที่กำลังซ่อมเรืออยู่เพียงลำพัง เมื่อว่ายไปได้สักพัก ผมรู้สึกถึงลมและคลื่นที่แรงกว่าทุกๆ วัน น้ำทะเลก็เริ่มปรากฏสีขุ่น มองขึ้นไปบนฟ้า ผมเห็นแต่สีแดงระเรื่อในฝั่งตรงข้ามกับดวงอาทิตย์ที่ใกล้ตกดินเต็มที ยิ่งผสมกับเสียงลมกรีดอากาศ และเสียงคลื่นกระทบฝั่งที่ออกทำนองโหยหวนด้วยแล้ว มันทำให้อดคิดถึงเรื่องชวนสลดอย่างเลี่ยงไม่ได้ ผมจึงรีบว่ายน้ำขึ้นฝั่งและพบว่าบริเวณชายหาดมีคนรอผมอยู่แล้ว สองคน หนึ่งในนั้นพูดแข่งกับเสียงลมที่เริ่มกรรโชก เขาให้ผมรีบกลับบ้านทันทีเพราะมรสุมกำลังจะเข้า จากนั้นพวกเขาก็รีบไปเตือนคนกลุ่มอื่นให้รีบขึ้นจากน้ำหรือไม่ให้ออกทะเลด้วยเรือเล็ก

ขณะที่ผมกำลังสาละวนกับการเก็บของที่ชายหาดและวิ่งฝ่าพายุฝนเข้าบ้านพัก มรสุมลูกนั้นได้พัดเข้ามาในบริเวณอ่าวซึ่งคนส่วนใหญ่ในชุมชนแห่งนี้กำลังออกเรือหาปลากันอยู่ ส่งผลให้คลื่นกลืนเรือลำหนึ่งม้วนหายไปต่อหน้าต่อตาชาวประมงทุกคนที่กลับคืนฝั่งทัน ทุกคนยืนยันว่าเห็นเจ้าของเรือลำนั้นกับลูกชายกำลังลอยคออยู่กลางทะเล และพยายามตะเกียกตะกายว่ายน้ำฝ่าคลื่นลมที่รุนแรงเพื่อรักษาชีวิต จึงช่วยกันโทรศัพท์ขอความช่วยเหลือจากตำรวจน้ำซึ่งมีเรือลำใหญ่สามารถต้านลูกคลื่นได้ แต่คู่สายปลายทางพยายามบ่ายเบี่ยงและปฏิเสธการมาช่วยเหลือ ชาวประมงที่เห็นเหตุการณ์พยายามติดต่อขอความช่วยเหลือจากทุกทางแต่ก็ได้รับคำตอบในแบบเดียวกัน กระทั่งการร้องขอเริ่มหมดหวัง ทุกคนเห็นชายเจ้าของเรือหมดแรงและถูกคลื่นกลืนหายไปต่อหน้าต่อตา ส่วนลูกชายที่ยังอยู่ในวัยหนุ่มสามารถว่ายน้ำกลับขึ้นฝั่งได้อย่างหวุดหวิด หลังจากทะเลสงบลง ศพของชายเจ้าของเรือถูกพบในบริเวณริมหาดปะปนไปกับกองหญ้าทะเลและเศษโคลน

“รู้ไหม ทำไมคนๆ นั้นต้องตาย... รู้ไหมคนนายต่างกับคนไทยอย่างไร...”
ชายคนหนึ่งถามผม น้ำเสียงของเขาแฝงทั้งความเสียใจและคับข้องใจ

“ตอบไม่ได้หรอกแบ่ไม่รู้จริงๆ แล้วแบ่คิดยังไง” ผมถามกลับ เพราะจนมุมด้วยบรรยากาศที่อึมครึมภายในร้านน้ำชา ควันยาสูบไปจากลอยอ้อยอิงอยู่เหนือหัว

“คนนาย ไม่มีสิทธินะสิ ยิ่งคนนายจนๆ ยิ่งไม่มีสิทธิ รู้มั๊ยขนาดไฟไหม้หมู่บ้าน

คนไทยกับคนนายพร้อมกัน เขายังไปดับที่บ้านคนไทยก่อนเลยทั้งๆ ที่บ้านคนนายอยู่ใกล้กว่า อย่างเรื่องจมน้ำเมื่อกี้นี้ก็เหมือนกัน หากมีเรือใหญ่มาช่วย อย่างน้อยก็น่าจะรอดชีวิต แล้วตอนนี้ลูกกับเมียของเขาจะอยู่กันยังไง” ชายคนหนึ่งพูดขึ้นด้วยสีหน้ายากที่จะบรรยาย เขาเล่าต่อสั้นๆ ว่าที่เรือไม่ยอมออกมาเป็นเพราะความกลัวและหวาดระแวงว่าจะถูกหลอกมาฆ่า มากกว่าจะเห็นว่ามีความเป็นไปได้ที่มีอีกหนึ่งชีวิตกำลังดิ้นรนเอาตัวรอดท่ามกลางพายุ บางคนเอ่ยขึ้นว่า หากตนเองเป็นตำรวจน้ำก็ตัดสินใจยากเหมือนกันเพราะการตัดสินใจออกมามันก็เหมือนกับเอาตัวเองไปเสี่ยง...เสี่ยงทั้งพายุ เสี่ยงทั้งโจรใต้ที่ตำรวจอาจเชื่อว่าโทรมาหลอกเพื่อให้ติดกับ

สักพักเสียงสนทนาภายในร้านก็ค่อยๆ แผ่วลงปล่อยให้ความเงียบและเสียงถอนหายใจเข้ามาแทนที่

เพียงชั่วควันยาสูบจางกลิ่น บางคนเริ่มระบายให้ผมฟังถึงความอึดอัดคับข้องใจหลายอย่างในชีวิตนอกเหนือไปจากความยากลำบากทางเศรษฐกิจ นับตั้งแต่การถูกจ้างมองจากคนไทยว่าพวกตนเป็น “พวกเคร่งศาสนา” เต็มไปด้วยข้อห้ามสารพัดอย่าง ตั้งแต่อาหารการกินจนไปถึงการแต่งกาย ทำให้ถูกเหม็นแหมมอยู่เสมอว่าเป็นพวกเรื่องมากและทำตัวไม่เหมือนคนอื่นๆ ทั้งที่ประเด็นทางศาสนานี้ ภายในชุมชนของพวกเขาเองยังคงถกเถียงกันไม่จบไม่สิ้นว่าใครเป็นอิสลามที่บริสุทธิ์กว่ากัน เนื่องจากในศาสนาอิสลามเองก็มีการตีความหลักศาสนาต่างกันออกไป คนบางกลุ่มซึ่งเรียนจบศาสนาขั้นสูงจากประเทศแถบตะวันออกกลางก็มองว่าบรรดาชาวบ้านในกำแพงเป็นพวกหละหลวมในวัตรปฏิบัติและมีความเข้าใจศาสนาที่คลาดเคลื่อน ขณะที่คนในกำแพงต่างยืนยันว่าศาสนาที่เขาและเธอปฏิบัติอยู่ก็ไม่ผิดอะไร และบ่อยครั้งที่การโต้เถียงนำไปสู่การวิวาทขัดแย้งภายในชุมชน

“คนนายยังคิดไม่เหมือนกันเลย เราจะไว้ใจใครได้หากไม่ใช่คนรู้จักกันจริงๆ นับประสาอะไรจะไปพึ่งพาเจ้าหน้าที่” ชายคนหนึ่งเอ่ยขึ้น ถ้อยคำบอกเล่ามิได้มีเพียงความอึดอัดคับข้องใจเท่านั้น หลายคนยังสับสนและวางตัวไม่ถูกในสถานการณ์ความรุนแรง “ผมจะทำยังไงดี คนนายเป็นทหาร ตำรวจก็เยอะ บางคนก็เป็นญาติกัน จะบอกไต่ยังไม่ว่าเขาไม่เห็นใจคนนายด้วยกัน เราพูดภาษาเดียวกัน กินเหนียว (มาแกบู่โละ) ด้วยกัน งานฮารีรายอเขาก็มาเที่ยวบ้าน แต่เขาเป็นตำรวจเป็นทหารที่จับคนนายซึ่งไม่รู้ว่าจะทำผิดจริงหรือเปล่า...” นอกจากนี้ บางคนยังแสดงความเห็นใจครูที่ดีและคอยช่วยเหลือกันมาตลอดแต่กลับถูกลอบยิงจากมือปืนที่เป็นคนมลายูซึ่งก็เชื่อว่าย่อมมีคนไม่ดีปะปนอยู่มาก

ยังมีต้องเอ่ยถึงความฝืนในหลายด้านของพวกเขาและเธอที่ไม่ได้แตกต่างไปจาก “คนไทย” และคนอื่นๆ ทั่วโลก หลายครอบครัวปรารถนาให้ลูกเรียนหนังสือสูงๆ จะได้มีงานทำที่มั่นคงไม่ต้องออกทะเลให้ลำบาก บางครอบครัวปรารถนาให้ลูกรับราชการไม่ว่าจะเป็นครู ทหารหรือตำรวจ ด้วยเหตุผลที่ต่างกันไป พร้อมๆ กับต้องการที่จะเป็นมุสลิมที่ดี

3

มานุษยวิทยาไม่ได้สอนให้เราเรียนรู้ถึงการรับมือกับความตายเลย มานุษยวิทยาไม่มีโลกหลังความตายจึงไม่ได้มีสถานะของความรู้อย่างเป็นดั่งศาสนา เรามีแต่คำขวัญไม่กี่ถ้อยคำกินใจประเภท ไม่มีสังคมใดเหนือกว่าสังคมอื่น การเห็นคนเป็นคน วัฒนธรรมต่างๆ ล้วนมีคุณค่าในตัวของมันเอง และเคารพความหลากหลายทางวัฒนธรรม เป็นต้น ทว่าเราไม่เรียนกันถึงการเข้าใจถ้อยความที่แลดูลึกซึ้งและยิ่งใหญ่เหล่านี้เลย ครูหลายคนเคยบอกกับผมว่าเรื่องเหล่านี้มันสอนกันไม่ได้ นักมานุษยวิทยาจะเรียนรู้เองและเข้าถึงมันเองขณะทำงานภาคสนาม มันเป็นเสมือนพิธีกรรมอย่างหนึ่งที่เปลี่ยนนักศึกษาคนหนึ่งให้เป็นนักมานุษยวิทยา เป็นเสมือนการเกิดครั้งที่สองหลังจากครรภ์มารดา...เกิดในภาคสนาม

หากไม่เป็นเพราะการเกิดใหม่ของคนหนึ่งคนมันต้องแลกมาด้วยฉากและชีวิตที่สูญเสีย ผมคงเชื่อเช่นนั้นไปแล้วอย่างบริสุทธิ์ใจ

ประสบการณ์ในครั้งนั้น ส่งผลสะท้อนต่อการทำงานและความรู้สึกของผมมาก ความรุนแรงในสามจังหวัดภาคใต้ไม่ได้เกิดขึ้นเฉพาะความรุนแรงทางตรงและเหตุการณ์ความสูญเสียในเชิงกายภาพ หากเป็นความรุนแรงในระดับความสัมพันธ์ทางสังคมในระดับชีวิตประจำวัน ชายคนนั้นตายเพราะการจมน้ำท่ามกลางพายุ แต่เขาก็ตายเพราะการขาดความเชื่อมั่นต่อกันในฐานะเพื่อนมนุษย์เหมือนกัน ตายไปเพราะเขาเป็นคนนายในสถานการณ์ที่คนนายถูกมองโดยเหมารวมว่าเป็นสิ่งแปลกปลอมของความเป็นไทย และถูกปล่อยให้ตายไปท่ามกลางอคติและความเกลียดชังระหว่างกลุ่มและชาติพันธุ์ การตายจากความสัมพันธ์ทางสังคมนี้เองจึงเป็นเสมือนการตัดโอกาสและทางรอดที่เขาคนนั้นพึงจะมีแม้เพียงส่วนเสี้ยว ความตายที่เกิดจากการเพิกเฉยนี้เองอาจเป็นจุดต่ำสุดจุดหนึ่งท่ามกลางการโฆษณาปาวร้องว่ามนุษย์เป็นสัตว์ที่มีเหตุผลและมีวัฒนธรรมที่ติงาม ทั้งนี้ ยังมีต้องเอ่ยถึงวัฒนธรรมไทยที่เราล้วนถูกสอนสั่งให้ภาคภูมิใจ

หลังจากเกิดเหตุการณ์ไม่นานนัก คนในกำแพงมองผมเปลี่ยนไปอย่างเห็นได้ชัด คนที่เคยพูดคุยกันดีก็เริ่มลดคำพูดจาลง คนที่เคยยิ้มให้กันได้ พอค่อยกันได้ก็หลบหน้า ยังมีต้องเอ่ยถึงคนที่ห่างออกไป ผมแทบไม่มีโอกาสเข้าถึงชีวิตของพวกเขาเลย มีร่ำเหยียดปัญหาเดียวกับผม เธอดีกว่าผมหน่อยหนึ่ง เนื่องจากเธอเป็นฝรั่ง แต่ผม ผู้ซึ่งถูกเรียกว่า ออกแชนิสัยและซีแยจั้นนั้นต้องประสบกับแรงกดดันในฐานะที่เป็นตัวแทนของ “คนไทย” และ “ความเป็นไทย” ในพื้นที่ เพื่อนที่สนิทสนมกันในสนามเดินมาบอกกับผมตรงไปตรงมาว่า คนในชุมชนไม่ได้โกรธเกลียดอะไรผมเลย เพียงแต่เห็นผมแล้วมันอดนึกถึงความไม่เป็นธรรมในพื้นที่ไม่ได้

กล่าวตามตรง ผมไม่ค่อยเข้าใจชัดเจนนักกับสิ่งที่เกิดขึ้น เดิมทีคำว่า “ออแชนิสัย” ในภาษามลายูใช้เรียกในระดับชีวิตประจำวันซึ่งอาจความถึง “คนสยาม” หรือ คนไทยในระดับชีวิตประจำวัน มันเป็นคำที่ใช้เรียกความแตกต่างทางชาติพันธุ์ เจกเช่นเดียวกับคำว่าคนกรุงเทพฯ หรือออแชนิสัยเก่านั้นแหละ ทว่าเมื่ออัตลักษณ์แห่งชาติได้เข้าไปแทนที่ “ออแชนิสัย” แล้ว มันได้ทำให้ความสัมพันธ์ในระดับชีวิตประจำวันระหว่างกลุ่มได้หดหายไปและกลายเป็นภาพเหมารวม การดำรงอยู่ของผมในสนามจึงกลายเป็นภาพตัวแทนของความเป็นไทยไปโดยปริยาย ความเป็นไทยในความหมายของความไม่เป็นธรรม

ต่อให้รู้จักกันอย่างไรมันก็คงอดคิดไม่ได้...

พลังของความโกรธเกรี้ยวและคับข้องใจนั้นมีพลังมหาศาล มันสามารถแปรเปลี่ยนความสัมพันธ์ชุดต่างๆ ได้อย่างถอนรากถอนโคน พลังทางอารมณ์ดังกล่าวมันไม่ได้เกิดจากปัจจัยทางจิตวิทยาหรือเป็นปัญหาส่วนบุคคล ทว่ามันเกิดขึ้นภายใต้เงื่อนไขทางสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับเรื่องสิทธิและความเป็นธรรม เพื่อนที่รักยิ่งของผมคนหนึ่งมาบอกกับผมว่า เขาเคยตื่นขึ้นมากลางดึกแล้วนั่งร้องไห้คนเดียวเนื่องจากความฝันเมื่อครู่ เขาฝันว่าเขาได้ฆ่าเด็กไทยพุทธคนหนึ่งตายด้วยมีด เขาจำไม่ได้ชัดเจนนึกถึงสาเหตุ แต่มันเป็นการฆ่าโดยเจตนาและล้างแค้นอะไรสักอย่างหนึ่ง ขณะที่เขาเล่าความฝันให้ผมฟัง เขายังคงน้ำตาซึม รู้สึกผิดมาก เขาเป็นคนรักเด็ก และเป็นครูสอนหนังสือ เขาเอาแต่โทษตัวเองที่ฝันแบบนั้น

ผมไม่รู้จะปลอบใจเขาอย่างไร เราได้แต่คุยกันว่า เขาคงไม่ต้องเผชิญกับความฝันที่โหดร้ายแบบนี้และผมเองคงไม่ต้องประสบกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนไปในชุมชน หากในสามจังหวัดภาคใต้มีความเป็นธรรม ชายเจ้าของเรือคงไม่ต้องจมน้ำตายหรืออย่างน้อยโอกาสรอดของเขาก็คงมากขึ้น หากความมั่นใจในเพื่อนมนุษย์

มีพื้นที่พอๆ กับความเกลียดชัง

ย้อนคิดไปไกลถึงเรื่องการกำเนิดครั้งที่สองในทางมานุษยวิทยา มันช่างคล้ายกับการได้รับบรรจุดวงตาที่สามที่สามารถมองเห็นในสิ่งที่คนอื่นๆ มีอาจสัมผัสได้ เสียเหลือเกิน ปัญหาหัวใจก็คือ ด้วยดวงตาที่สามนั้น เขาและเธอเห็นใครบ้าง เห็นแต่ตนเอง เห็นคนอื่น และเห็นตนเองกับคนอื่นๆ เท่าเทียมกันหรือไม่

4

ปลายปี 2549 ผมนั่งชิมอยู่คนเดียวริมแม่น้ำเจ้าพระยา บริเวณโรงอาหาร มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (ท่าพระจันทร์) ตอนนั้น ผมควรจะอยู่ที่สนาม ควรออยู่ในชุมชนและเก็บข้อมูล มากกว่าจะมานั่งหมดอาลัยตายอยากที่นี่

เสียงคลื่นแม่น้ำเจ้าพระยากระทบกับโซตซีเมนต์ชวนให้นึกย้อนไปยังเหตุการณ์ชวนสลดนั้นตลอดเวลา ผมเลือกที่จะกลับมาที่ธรรมศาสตร์ แทนที่จะเป็นสถานที่อื่น มันอาจเป็นเพราะที่นี่เป็นเสมือนบ้านอีกหลังหนึ่งกระมัง ผมบอกเล่าเรื่องราวให้หลายๆ คนฟัง ทว่าเกือบทุกคนกลับลงความเห็นเป็นเสียงเดียวกันว่ามันเป็นเรื่องของกรรม และเคราะห์ดีที่ผมขึ้นจากน้ำทันจึงรอดชีวิตกลับมาได้ ต่อมาก็มีข่าวลือเล็กๆ ว่าผมทำให้ผู้เชี่ยวชาญในสนามเสียชีวิต...ซึ่งนั่นล้วนทำให้ผมรู้สึกโดดเดี่ยวมากขึ้น

กระนั้น ผมก็ยังเลือกกลับมาที่ธรรมศาสตร์...

มานุษยวิทยาที่ธรรมศาสตร์อาจไม่มีคำตอบสำเร็จรูปว่าด้วยการสร้างเปลี่ยนแปลงสังคม ทั้งยังอาจไม่มีคำตอบอะไรเลยเกี่ยวกับความตายหรือโศกนาฏกรรมต่างๆ ที่เคยเกิดขึ้นมา ทว่ากลับมอบช่วงเวลาสำคัญให้นักศึกษาคนหนึ่งได้ทดลองใช้มันด้วยความคิดและชีวิตที่มีอยู่อย่างเต็มความสามารถ มอบอิสรภาพที่จะตั้งคำถามและค้นหาคำตอบในวิถีทางต่างๆ เท่าที่โอกาสจะเอื้ออำนวย สิ่งที่สำคัญที่สุดก็คือการมอบพื้นที่ของความรู้สึกให้สามารถปรากฏได้ในงานเขียนทางวิชาการ วิทยานิพนธ์ และการถกเถียงพูดคุย

แน่นอน ความรู้สึกและอารมณ์ของคนเราก็เป็นอาณาบริเวณสำคัญของการครอบงำทางความรู้ก็ตามที ทว่า การแสวงหาความรู้และเปิดขอบฟ้าใหม่แห่งประสบการณ์ก็ยังมีความจำเป็นที่ต้องใช้ความรู้สึกในฐานะที่เป็นวิธีวิทยา เนื่องจากมันจะนำเราไปสู่การเข้าใจตัวเองในฐานะที่ไม่ต่างจากคนอื่นๆ เราสามารถมองตาได้

เสมอกันกับคนอื่นๆ ไม่ว่าเขาและเธอเหล่านั้นจะเป็นชาวบ้าน พ่อค้า นักการเมือง ไพร่-ฟ้า-ข้า-เจ้า ฯลฯ พวกเราล้วนรู้สึกหวาดกลัว เจ็บปวด ปิติ และเปี่ยมหวังไม่ต่างกัน

ใช่...โศกนาฏกรรมที่ปัตตานี เกิดขึ้นมาจากการที่ผู้คนถูกทำให้ไม่เท่ากันด้วยมูลเหตุหลายประการ กระทั่งความตายยังกลายเป็นสิ่งที่มองไม่เห็นและสามารถเพิกเฉยได้ หัวใจของการเกิดใหม่ครั้งที่สองแล้ว...มันจะมีอะไรสำคัญไปกว่าการเห็นคนเท่าเทียมกันและการพยายามทำให้คนเท่าเทียมกันผ่านงานเขียนและการค้นคว้าทางมานุษยวิทยาซึ่งเปิดโอกาสอย่างเต็มที่ โดยเฉพาะในห้วงแห่งการทำงานภาคสนาม ผมกลับไปยังปัตตานีอีกครั้ง ความรู้สึกกลัวๆ กลัวๆ ยังคงอยู่แต่มันไม่สำคัญเท่ากับการพิสูจน์ความเชื่อของตนเองบางประการ...ผมอยากกลับไปเพื่ออธิบายว่าเหตุการณ์ดังกล่าวไม่ใช่เป็นเรื่องเคราะห์กรรมและไม่ใช่คัมภีร์ทศรूपงายๆ ด้วยคำว่า "โศกนาฏกรรม"

หากทั้งหมดนี้คือพิธีกรรมเปลี่ยนผ่าน หัวใจของมันคงมิใช่สถานภาพนักมานุษยวิทยา อาจารย์มหาวิทยาลัย หรือนักคิดเรื่องนามใดๆ หากเป็นความรู้สึกของคนคนหนึ่งซึ่งเปลี่ยนไป และการเปลี่ยนผ่านในครั้งนั้นจะยังคงสถิตแน่นเพื่อรอคอยการทำหายเพื่อเปลี่ยนผ่านครั้งต่อไป

ด้วยมิตรภาพ